

Heidegger'in Felsefesi Bağlamında Yapay Zeka

[Artificial Intelligence in the Context of Heidegger's Philosophy]

Nihat DURMAZ

Selçuk University

Received: 17.08.2025 / Accepted: 22.12.2025

<http://doi.org/10.51404/metazihin.1767253>

Research Article

Abstract: This study explores Martin Heidegger's concepts of being, Dasein, technology (gestell), and aletheia in relation to artificial intelligence (AI), aiming to shed light on the ontological and ethical challenges of the technological age. It investigates how artificial intelligence transforms the human mode of relating to the world by situating this transformation within Heidegger's critique of technology and by questioning its implications for human self-understanding. In this respect, the study argues that artificial intelligence should be understood not merely as an instrumental tool but as an ontological framework that reconfigures the modes through which Being is disclosed. Although Heidegger never directly addressed AI, his analyses of human existence and the essence of technology provide a profound philosophical framework for understanding the nature of AI systems. The paper compares Dasein's capacity to generate meaning as a being-in-the-world with AI's ability to construct meaning, arguing that symbolic computation and deep learning approaches remain insufficient when assessed through Heideggerian criteria. Furthermore, the notion of gestell is used to examine how modern technology reduces both humans and the world to measurable resources, and how this paradigm manifests in AI applications. Finally, through the lens of aletheia, the paper discusses AI's potential to disclose truth and the accompanying risk of concealment. Findings suggest that AI may narrow humanity's ontological horizon, reinforcing Heidegger's relevance as a critical guide in the age of advanced technology.

Keywords: Martin Heidegger, artificial intelligence, Dasein, gestell, aletheia.

Öz: Bu çalışma, Martin Heidegger'in varlık, *Dasein*, *gestell* ve *aletheia* kavramlarını yapay zekâ (YZ) bağlamında ele alarak modern teknoloji çağının ontolojik ve etik sorunlarına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Yapay zekânın insanın dünyayla kurduğu

Author Info: Nihat DURMAZ

Selçuk University, Alaeddin Keykubat Yerleşkesi, Edebiyat Fakültesi, Yeni İstanbul Cd. No: 369, 42130 Selçuklu-Konya, TÜRKİYE. E-mail: nihat.durmaz@selcuk.edu.tr

To Cite This Paper: Durmaz, N. (2025). "Heidegger'in Felsefesi Bağlamında Yapay Zeka." *MetaZihin*, 8(2): 175-187

anlam ilişkisini nasıl dönüştürdüğü, Heidegger'in teknik eleştirisi çerçevesinde sorgulanmakta ve bu dönüşümün insanın kendisini anlama biçimine etkileri tartışılmaktadır. Böylece çalışma, yapay zekânın yalnızca bir araç değil, varlığın açığa çıkma tarzlarını yeniden yapılandıran bir ontolojik çerçeve sunduğunu göstermeyi hedeflemektedir. Heidegger doğrudan YZ'den bahsetmese de insanın varoluşuna ve teknolojinin özüne dair çözümlenmeleri, yapay zekâ teknolojilerinin mahiyetine ilişkin derin bir felsefi perspektif sunmaktadır. Bu makalede, *Dasein*'in *dünya-içinde-varlık* olarak anlam üretme kapasitesi ile YZ'nin anlam kurma yetisi karşılaştırılmış, sembolik hesaplama ve derin öğrenme yaklaşımlarının Heideggerci ölçütler açısından neden yetersiz kaldığı tartışılmıştır. Ayrıca *gestell* kavramı çerçevesinde, modern teknolojinin insanı ve dünyayı ölçülebilir kaynaklara indirgemesi sorunu, YZ teknolojileriyle ilişkilendirilmiştir. Son olarak *aletheia* kavramı üzerinden, YZ'nin hakikati açığa çıkarma potansiyeli ve beraberinde getirdiği gizleme sorunları değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, YZ'nin insanın ontolojik ufkunu daraltma riski taşıdığını, bu nedenle Heideggerci düşüncenin teknolojik çağda eleştirel ve yönlendirici bir çerçeve sunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Martin Heidegger, yapay zeka, *Dasein*, *gestell*, *aletheia*.

1. Giriş

Yirmi birinci yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri olan yapay zekâ (YZ) teknolojileri, birçok alanda olduğu gibi felsefi açıdan da bazı temel soruları yeniden gündeme getirmiştir. Hayatın anlamı, insan olmanın mahiyeti, bilginin doğası ve teknolojinin yeni konumu gibi hususlar ilk bakışta akla gelen konuları oluşturur. Bir önceki çağın en önemli filozoflarından biri olan Heidegger, özellikle varlık ve teknoloji konularını merkeze alan bir felsefi yaklaşım ortaya koyar. Bu yaklaşımda teknolojinin eleştiriye tabi tutulması yapay zekanın doğasını ve insanlık açısından etkilerini anlamak noktasında derin bir düşünceyi temsil eder. Bu düşüncenin YZ ile temel ilişkisi varlık (*sein*), *Dasein*, *aletheia* ve teknik (özellikle *gestell*) kavramları üzerinden kurulacaktır. Bu kavramlar, yapay zekanın mühendislik alanının yanında insanın varoluşu ve hakikat anlayışıyla derin bir etkileşim içinde olduğunu haber vermektedir. Ancak Heidegger ile yapay zekâ arasında kurulacak bu ilişkinin doğrudan değil dolaylı olduğu vurgulanmalıdır. Heidegger'den sonra Dreyfus ve Capurro gibi düşünürler, yukarıda belirtilen kavramları YZ aleyhine kullanarak eleştirel bir çerçeve oluşturmaya çalışmıştır. Bostrom, Kurzweil ve Floridi gibi filozoflar ise YZ ve etik sonuçları hakkında Heidegger'in öngörülerini onaylayan görüşler öne sürmüşlerdir.

Ülkemizde Heidegger'in teknoloji felsefesini YZ açısından ele alan önemli çalışmalar bulunmaktadır. Bekalp (2025), makalesinde YZ ile fenomenoloji arasındaki ilişkiyi merkeze almakta, bu süreçte Heidegger'in *gestell* kavramının YZ teknolojilerindeki görünümüne değinmektedir. Büyük dil modelleri gibi YZ sistemlerinin öznel yaşantı ve yönelimsellikten yoksun olduğu, bu yüzden Heideggerci bakış açısının haklı bir

eleştiride bulunduğu belirtilmektedir. Tan (2025), çalışmasında YZ ile insan yakınsaması arasındaki ilişkiyi önemli filozofların görüşlerinden hareketle ele almaktadır. YZ'nin bilinç, sağduyu ve yargı gücü gibi insani hususlara ulaşım ulaşamayacağı Hegel, Heidegger ve Sartre gibi filozofların görüşlerinden hareketle tartışılmaktadır. Heideggerci yaklaşımın düşünmeyi hesaplamaya indirgeyen modern tekniği eleştirdiği, böylesi bir yönelimin hâkim paradigma olması halinde düşünmenin unutulacağını vurguladığı aktarılmaktadır. Mercan ve Aytaç (2024), makalede yirmi birinci yüzyılın teknoloji anlayışını Heideggerci bir mercekten incelemekte ve modern teknolojinin *gestell* aracılığıyla dünyayı çerçeveleyerek insan da dahil her şeyi bir kaynak haline getirdiği ele alınmaktadır. YZ çağında Heideggerci kaygıların geçerliliğini koruduğu ortaya konarak teknolojik çerçevelemenin insan erozyonunu hızlandırdığına dikkat çekilmektedir. Köse (2022), yayınlamış olduğu *Yapay Zekâ Felsefesi* adlı eserinde insani değerlerin korunması gerektiği üzerinde durmaktadır. Dolaylı açıdan Heideggerci uyarılara müracaat eden Köse, kontrolsüz bir teknolojinin insanın anlam ufkunu daraltabileceğini, bu yüzden YZ konusunda eleştirel bir bakışın her daim korunması gerektiğini savunur. Son olarak Çöl (2020), yayınlanan kitap bölümünde Heidegger'in modern teknoloji anlayışını dijital çağ bağlamında ele almaktadır. Büyük verilerin, YZ destekli sistemlerin var olanları hesaplanabilir bir çerçevede ele aldığı için manipüle ederek nesnelere dönüştürdüğünü iddia eder. Bu yüzden bir açığa çıkarma tarzı olan YZ teknolojileri, tarafsız kabul edilmez. Bu anlayış, Heidegger'in teknolojinin özünü teknik görmediği iddiasını destekler niteliktedir. Görüldüğü üzere her bir çalışma, Heidegger'in teknoloji eleştirisini YZ bağlamında ele alarak literatüre önemli katkılar sunmaktadır.

Bu makale, diğer çalışmalarda tekil kavramlar üzerinden ele alınan (*gestell* veya *Dasein*) tartışmaları kavramsal bütünlük içinde ve sistematik bir şekilde ele almaktadır. Ayrıca Heidegger ve YZ arasındaki ilişki etik ve toplumsal açıdan ziyade ontolojik bir düzeyde tartışılmaktadır. Bu yüzden varlığın açığa çıkma tarzı, hakikatin unutulmuşu, insanın anlam ufkunun daralması gibi hususlar temel konuları oluşturmaktadır. Son olarak bu çalışmada YZ'nin sadece teknik bir çerçeve değil aynı zamanda *aletheia*'nın dönüşmüş, indirgenmiş bir biçimi olduğu vurgulanmaktadır.

2. Varlık, *Dasein* ve Yapay Zekâ

Heidegger, Batı düşünce geleneğinin Antik Yunan'dan günümüze kadarki süreçte varlık (*sein*) sorusunu unuttuğunu ve varlığı var olana indirgeyerek açıkladığını belirtir. Bu durum, modern bilim ve teknoloji çağında hiç olmadığı kadar yoğun bir seviyeye çıkmıştır. Heidegger, varlığı yeniden hak ettiği seviyeye çıkarmak için insana yönelir. Ona göre insan, varlık sorusunu sorabilen tek varlıktır. Bu soruyu soran insana da *Dasein* adını verir. *Dasein*, kelime olarak "orada-varlık" anlamına gelir ve dünyadaki

varoluş ile kendi varlığını problem edinen varlık olarak tanımlanır (Heidegger, 2011[1927]: 19-20). Heidegger'in *Dasein* tanımı, acaba YZ için geçerli midir? Daha açık ifadeyle kendi varlığı hakkında sorular soran ve varlığını anlayabilen *Dasein*'in bu varoluş tarzına YZ sahip olabilir mi?

Bu soruya cevap vermeden önce *Dasein*'in temel yapısını açıklamak gerekir. *Dasein*, teorik bir bağlamın yanında pratik olanla da doğrudan temas halinde olan varlıktır. Heidegger, bu özelliği "dünya-içinde-varolma" (*In-der-Welt-Sein*) şeklinde tanımlar. Gerçekten insan olmanın en temel yapısı, dünya ile anlamlı bir bütün kurmak, öteki varlıklarla yoğun ilişkiler içinde olmaktan geçer (Dreyfus, 1991: 40). *Dasein*'in bu özelliği, insanın yaşamına dahil olan her şeyle ayrılmaz bir bağ kurduğunu gösterir. Sözelimi bir inşaat ustası için kürek, teorik alanda var olan bir kavramdan ziyade pratik zeminde işlerliği ve kullanımı olan bir araca karşılık gelir. Daha doğrusu usta ile kürek arasındaki ilişki, pratik zemindeki kullanışlılık üzerinden kurulur. Heidegger, insan ve nesne arasındaki bir ilişkide araçlara "el altında bulunma" (*Zuhandenheit*) özelliğini yükler. Bu özellik, pratik zeminde bir aracın iş görürken bulanıklaşarak yaşamımızın parçası haline gelmesini içerir. Eğer bu aracın işlerliğini aksatacak bir sorun ortaya çıkarsa (kürek sapının kırılması gibi) insan için o araç, "mevcut olma" (*Vorhandenheit*) durumuna geçer. Daha açık ifadeyle o araç artık bir teorik nesne konumuna düşer (Heidegger, 2011[1927]: 69-71).

Heidegger'in "el altında bulunma" ve "mevcut olma" ayrımı, Dreyfus'un YZ eleştirisinde önemli bir çıkış noktasını oluşturur. Ona göre insan zekâsı çoğunlukla *know-how* (nasıl-yapılır) bilgisine sahiptir ancak YZ çalışmaları bu yönü değil de basit sembolik kuralları merkeze alarak insanı açıklamaya çalışır. Halbuki insanın en önemli özelliği, karşılaştığı engelleri bilinçli kurallara müracaat ederek değil sezgisel bir tavırla çözmesidir (Dreyfus, 1992: xii-xiii). Dreyfus'un, insanın dünyayla ilişkisini bağlamsal ve bedensel bir çerçevede ele alması insanın hesaplamaların ötesinde bir varlık olduğunu gösterir ki (Dreyfus, 1972: 255) bu anlayış Heidegger'in *Dasein* kavramını hatırlatmaktadır. İnsanın hesaplamalara hapsedilememesi YZ çalışmalarının robotik ve bağlamsal öğrenme yönüne evrilmesini sağladı. Böylece yapay sinir ağları ve derin öğrenme gibi günümüzde oldukça önemli bir yerde olan çalışmalar ortaya çıktı. Bu çalışmaların varlığı Heidegger'in teknoloji ile ilgili öngörülerinin kısmen doğrulanması anlamına gelmektedir. Daha doğrusu sembolik hesaplamaların dayattığı kuralcı modeller yerine beden etkileşimi ile tecrübesini kopyalayan sistemler tercih edilmeye başladı (Dreyfus, 2007: 249-250).

Her iki YZ modelinin de Heidegger'in çizdiği *Dasein* seviyesine ulaştığı söylenemez (Özdemir ve Aşık Birlik, 2025: 123). Sembolik hesaplamalar yüzeysel olduğu için bu iddiayı sağladığı ileri sürülebilir. Ancak derin öğrenme modellerinin *Dasein*'in

seviyesine ulaşamadığı ne ölçüde iddia edilebilir? Aslında derin öğrenme modelleri büyük veri setlerinden beslendikleri için hızlı ve etkileyici sonuçlar ortaya koymaktadır, lakin anlamı üretip üretmediği veya deneyimleyip deneyimlemediği hala şüphelidir. Bu yüzden anlamın deneyimlendiği veya istatistiki korelasyondan ibaret olduğu çözümlenmiş bir hususa karşılık gelmez. Halbuki *Dasein*'in en önemli özelliği, dünya ile kurduğu olanaklı ilişki neticesinde eşyaya anlam yüklemesidir. Anlamın bir varoluş süreci içinde ortaya çıktığı fark edilmelidir. Çünkü *Dasein* ile YZ arasındaki en derin ayrım, bu varoluş projesinden kaynaklanır. YZ'de böylesi bir proje var olmadığı için bir anlam bütünlüğünden bahsedilemez.

Dasein ile YZ arasındaki diğer bir ayrım, ölümlülük ve otantiklik üzerinden tezahür eder. Hatırlanacağı üzere Heidegger, *Dasein*'i kendi faniliğinin farkında olan ve hayatını bu farkındalık üzerine inşa eden varlık şeklinde tanımlar (Heidegger, 2011[1927]: 284-285). *Dasein*'in otantik (sahici) bir yaşam sürmesi için kendi mümkün varlıklarını sahiplenecek bir ölüm bilincine ulaşması zaruridir. Hatta bu bilince ulaşmak için kararlı bir tavır takınması beklenir. Ancak *Dasein*'in ölüm bilinci YZ tasarımlarında bulunmaz. Bunun yerine sürekliliği sağlayacak bir mekanizma inşa edilmeye çalışılır. Bu mekanizmanın işleyişinde bazı aksaklıklar olabilir. Bu aksaklıklar (makinenin bozulması gibi) kısa süre içinde tamir edilerek beklenen performans seviyesine en kısa sürede çıkılması hedeflenir. YZ tasarımlarının bu şekilde işlemesi Kurzweil gibi transhümanist düşünürlere ölümsüzlük düşüncesinin imkanına dair bir pencere açmıştır. Bu pencereden bakan Kurzweil, YZ sayesinde insanın ölümsüzlüğe ulaşabileceğini iddia eder (Kurzweil, 2005: 320). Acaba insanın ölümsüzlüğe ulaşması hangi açılardan değişikliğe uğramasına neden olabilir? Bu konuda Heideggerci yaklaşım hem ontolojik hem de anlam açısından köklü bir değişimi haber verir. Gerçekten ölümün insan hayatından çıkması *Dasein*'in varoluşsal kaygısının yanında varlığın sorumluluğu misyonunu devre dışı bırakır. Bu değişim neticesinde ortaya çıkan insan, Heidegger'in *Dasein*'i ile nasıl bir ilişki içerisinde olacağı tartışmalıdır.

Bu tartışmayı başka bir araştırmaya bırakarak Heidegger'in insanın ontolojik sınırlarını netleştirmek noktasında önemli bir adım attığı ve bu adımın YZ'nin ontolojik sınırlarını anlamamıza katkı sağladığı belirtilmelidir. Bu sınırlardan en dikkat çekeni şüphesiz insan zekasının varlık yapısıdır. Bu varlık yapısından dolayı *Dasein*, dünya-içinde-varlık olarak tanımlanır. *Dasein*'in bu özelliği, YZ sistemlerinde eksiktir. Daha açık ifadeyle YZ'nin dünya-içinde-varlık özelliği yoktur. Bu yüzden YZ'den çevresiyle öznel arası anlam üretmesi beklenemez. Anlam üretemeyen bir varlığın Heideggerci açıdan tam bir metafizik inşa etmesi mümkün değildir. Anlam üretemeyen eksik bir metafizikle YZ'nin ulaşacağı en uç nokta, her şeyi bilen ama hiçbir şeyi umursamayan bir varlık profilidir. Bu profil, varlık karşısında her türlü hesaplamayı yapabilir ama herhangi bir tutum geliştiremez. İlerleyen süreçte YZ, genel bir zekaya sahip olsa bile

onu *Dasein* olarak adlandırmak açık bir gerçeklik olarak gözükmez. Bu amaçla YZ hakkında geleceğe dair tüm belirsizliklerin değerlendirilmesinde Heideggerci yaklaşımın her daim göz önünde bulundurulması oldukça önemlidir.

3. *Gestell* Kavramı

Heidegger ile YZ arasındaki ilişkiyi anlamamızın bir diğer önemli aşaması Heidegger tarafından teknolojinin nasıl anlaşıldığını ortaya koymaktır. Bilindiği üzere filozof, *Tekniğe İlişkin Soruşturma* adlı eserinde teknolojinin nasıl bir yapının ürünü olduğunu eleştirel bir dille açıklar. Bu eserin eleştirdiği husus, tekniğin özü itibarıyla herhangi bir tekniğe sahip olmayışıdır. Eğer teknolojiyi makineler ve aletler üzerinden değerlendirmeye çalışırsak onun özünü kaçırmış oluruz. Bu yüzden Heidegger, teknolojinin mühendislik ve tıp alanındaki başarılarına değil bu başarıların ortaya çıkmasını sağlayan temel özü, diğer bir ifadeyle anlama biçimini kavramaya yönelir. Bu yönelim neticesinde modern teknolojinin varlıkla nasıl teması geçtiği anlaşılmalı çalışılır. Heidegger'e göre bu temas, çerçeveleme (*enframing*) dediği bir kavram üzerinden gerçekleşir. Almancada *gestell* kavramına tekabül eden çerçeveleme, modern teknoloji ile varlık arasındaki ilişkinin temelini oluşturur. Eğer teknik kavramını detaylı bir incelemeye tabi tutarsak *gestell*'in ne anlama geldiği daha da belirginleşir. Bu amaçla Heidegger, Yunancadaki *tekhne* kavramına yönelir. Hatırlanacağı üzere *tekhne* kavramı, araç yapma becerisinin yanında bir *poiesis* (açığa çıkarma) etkinliği olarak kabul edilir. Sözelimi bir marangoz, ağaçta gizli olan masa olma potansiyelini makul bir forma sokarak o potansiyeli açığa çıkarır. Aynı durum, diğer zanaatkarlar için de geçerlidir. *Tekhne* kavramının geniş anlamda kullanılması bir sanatın icra edilmesiyle eşdeğer görülür. Gerçekten bir sanatçı, sanatını icra ederken olumlu anlamda bir açığa çıkarma faaliyeti gerçekleştirir. Ancak günümüzde *tekhne* kavramı veya teknik, doğadaki potansiyeli açığa çıkaran değil doğayı işleten veya kontrol altına alan bir kaynak deposuna dönüşmüştür. Heidegger'in *gestell* kavramıyla eleştirdiği *tekhne*, modern dönemin söz konusu anlayışına yöneliktir. Bu anlayışın en bariz yönü, var olanları yeri geldiğinde kullanılacak birer araç olarak görmesidir (Heidegger, 1998[1954]: 21-23).

Var olanlara dair bu zihniyet değişimi sanayi devriminden günümüze kadarki süreçte oldukça güçlü bir paradigmaya dönüşmüştür. Bu paradigmanın içinden ormana bakan bir kişi, ağaçları doğanın parçası olan bir varlık değil kereste rezervi olarak görmektedir. Aynı durum bir nehir veya insan için de geçerlidir. Nehir enerji üretilebilecek bir kaynak olarak görülürken insan bir iş gücü veya tüketici olarak algılanır. Böylesi bir algılama, şüphesiz varlığın anlamını daraltır, hatta varlık varlık olmaktan çıkar, bu hususa dikkatleri çeken Heidegger, insanı var olanların efendisi olmayı değil kendisi de dahil tüm var olanları birer nesne konumuna indirdiği için eleştirir (Heidegger, 1998[1954]: 25). Eğer her şey birer araç veya nesne konumuna

indirgenirse niteliklerin nicelleşmesi ve farklılıkların yok olması kaçınılmazdır. Bu paradigmada her şey birbiriyle eşit ve değiştirilebilir birer kaynak haline gelir. Bütün ayrılıkların ve hiyerarşik sistemlerin yerinden edildiği bu anlayışın özüne bakıldığında nihilist bir tavırdan başka bir şey görülemez. Aşkın olandan da soyutlanan bu nihilist yaklaşımda değer gören tek husus, hesap edilebilirlik ve verimlilik. Teknolojinin bu yönüne dikkat çeken Dreyfus, değerlerin yanında toplumsal örgütlenmelerin de anlamsızlık duygusuyla tehdit altında olduğunu vurgular. Eğer her şeyi hesaplanabilir ve değiştirilebilir görürsek hayatımızda vazgeçilmez hiçbir değer kalmaz. Toplumun tamamına yayılan bu ruh halinde ilgisizlik ve adanma yoksunluğu en bariz özellikler olarak gözüktür (Dreyfus, 1992: 314). Böylece daha iyi seçenekle karşılaştığında mevcut bağlarını derhal koparan bireylerin yaşadığı bir toplum ortaya çıkar ki bu toplumda her şeyin bir araca dönüştüğü ve kendi başına hiçbir şeyin kutsal ve dokunulmaz olmadığı söylenebilir.

Yukarıdaki ifadeler, modern tekniğin faydasız olduğunu savunmaz. Nitekim Heidegger, teknolojik ilerlemenin pek çok somut yararının farkındadır. Onun temel kaygısı, sadece faydaya endekslenen bir anlayışın insan ile varlık arasındaki ilişkiyi tek boyutlu bir hale dönüştürmesidir. Günümüzde örneklerini daha fazla gördüğümüz kendi varlığını teknolojik ölçeklerle değerlendirme durumu, Heidegger'in tek boyutlu bakış kaygısını kanıtlar niteliktedir. Özel ve devlet kurumlarında insan kaynakları tarzında birimlerin ortaya çıkması da insanın kendisini birer kaynak olarak görmeye başladığını ortaya koyar. Heidegger'e göre artık gündelik dilde bile kendisine yer bulan bu husus, *gestell* zihniyetinin hâkim paradigmasını oluşturur. Bu zihniyetin en saf halini oluşturan YZ teknolojileri, "büyük veri analitiği", "algoritmik karar verme" gibi pek çok uygulamayı çok kısa sürede yaparak insan davranışlarını ölçülebilir, kontrol edilebilir bir veriye çevirmekte ve insanların yönlendirilmesi noktasında önemli bir eşiği geçmektedir. Sözelimi herhangi bir ürünü internetten almak için bir e-ticaret sitesine girdiğinizde o sitenin YZ algoritması, daha önceki verilerinizden hareketle size özel ürünleri listeler. Bu durum ilk başta faydalı gözükebilir ancak sizi devasa veri yığınları içinde ait olduğunuz bir veri kümesinin üyesi olarak ele aldığı için biricik özelliklerinizin ortaya çıkması mümkün gözükmeyebilir. Benzer husus, sosyal medya platformlarında da geçerlidir. Bu algoritmalar, sizin bireysel ilgi ve eğilimlerinize değil hangi videoları beğenip izlediğinize dayanarak sizi ölçülebilir metriklere çevirir. Böylece dijital dünyada insan, öznel dünyasının nesneleştirilip kendisine sunulduğu bir döngüye hapsolür. İnsanın dünyayı ve kendisini böylesi bir çerçeveleme içinde bulması Heidegger'in tekniğe dair anlayışıyla örtüşmektedir.

Modern teknolojinin çerçeveleme yaklaşımı acaba YZ'yi de kuşatabilir mi? YZ ile ilgili senaryolarda birçok filozof (Bostrom, Kurzweil gibi) insanın kendi yarattığı aklın kontrolüne girebileceğini savunmaktadır. Heidegger ise kontrolü kaybetmekten ziyade

teknolojinin özünde var olan düşünsel körlüğe odaklanır. Eğer çerçevelemenin (*gestell*) gücü her alana yayılırsa insanın varlık ufku bu çerçevelemenin belirlediği sınırlar içinde sıkışıp kalabilir. Buradaki asıl tehlike, insanın hem bu çerçevelemenin farkında olmayışı hem de varlığın hakikatinden mahrum kalma ihtimalidir. Daha açık ifadeyle Heidegger, tekniği fiziksel ve çevresel etkileri için değil insanın varlıkla kurduğu bağı koparma olanağından dolayı tehlikeli görür. Teknikte böylesi bir tehlikenin var olması onun yok edilmesi veya yasaklanması anlamına gelmez. Zira Heidegger, tehlike ile kurtarıcı olanın birlikte yol aldığını düşünür. İnsana düşen görev, teknikle özü teknik olmayan bir ilişki kurmaktır. Oldukça belirsiz olan bu ilişki, nasıl bir yolu önermektedir? Heidegger'e göre bu yol, bir yön değişimiyle, bir dönüşle (*die Kehre*) mümkün olabilir. Teknolojinin en güçlü olduğu zaman, insanın varlığa özlem duyduğu en kritik zamandır. Varlığa duyulan bu özlem, tekniğin dayattığı nesne ve kaynak görme düşüncesini aşarak varlığın bir gizem ve hediye olduğunu seslendirir. Bu seslerin en gür çıktığı alanlar ise şiir, sanat ve felsefe gibi alanlardır. Gerçekten bir sanat eserinin veya bir şiirin açığa çıkışını incelediğimizde bir fabrikasyon ve hesaplama sürecinden ziyade farklı bir hakikat ışığının ifşa olduğunu görürüz. Bu duruma dikkat çeken Heidegger, teknolojinin hakimiyetinden kurtularak varlıkla ilişkimizi yeniden kurmak için sanatsal düşünmeyi ve şükran duygusunu öne çıkarır (Heidegger, 1998[1954]: 28-31). YZ açısından çerçeveleme kavramı ise önemli ve önemsiz hususları belirleme noktasında kullanılmaktadır ama pek çok kural ve koşul eklenmesine rağmen bu ayrım henüz çözülememiştir. Dreyfus'a göre bu durum, YZ'nin her olguyu aynı şekilde yorumlayarak bağlamsal açıdan anlamlı olanı ayırt edememesinden kaynaklıdır. Heideggerci açıdan bakıldığında YZ, önceden tasarlanmış öğeleri kullanarak bir dünya kurmaya çalışmaktadır, ancak öğelerin anlamsal bütünlüğü olmadan dünyanın bir veri yığınından öteye geçemeyeceği fark edilmelidir. Bu yüzden Dreyfus, YZ'nin çerçeveleme ve sağduyu bilgisi sorununu çözmeden anlamlı bir dünya inşa edebileceğini düşünmez (Dreyfus, 1991: 99).

Heidegger'in bakış açısından hareketle YZ ile temasa geçtiğimizde onu bize yol gösteren tek merci olarak değil sınırlı bir araç olarak görebiliriz. Eğer böylesi bir yolu tercih etmezsek yakın bir zamanda bir şiirin uyandırdığı duygular, vicdanın sesi ve daha iyi bir yaşam hedefi gibi insani hususlar ortadan kalkabilir. Bunu engellemek için Floridi, dijital hümanizm adını verdiği bir çıkış yolu önerir. Buna göre YZ de dahil tüm dijital teknolojiler, insan onurunu korumak adına belli etik ve hukuki sınırlar içinde kullanılmalıdır (Floridi, 2014: 116). Floridi'nin yasalar yoluyla *gestell*'in açacağı uçurumunu kapatmaya çalışması Heideggerci endişelerin pratik zeminde ortaya çıkışı şeklinde yorumlanabilir. Bu tarz bir yaklaşımın Heideggerci endişeleri ne düzeyde gidereceği muğlaktır ancak teknolojinin insani değerleri dönüştüreceği noktasında sorumlu bir tavır takınmak her bir bireyin görevi olmalıdır. Bu anlamda varlıkla daha derin bir ilişkinin kurulması elzem bir problem olarak gözükmektedir.

4. *Aletheia*: Açığa Çıkma Problemi

Varlıkla derin bir ilişkinin kurulması için öncelikle hakikatin özüne nüfuz etmek gerekir. Bu amaçla *aletheia* (açığa çıkarma) (Heidegger, 2004[1930]: 147) kavramına yönelen Heidegger, hakikatin doğru önermeler kümesiyle sınırlı olmadığını savunur. Daha açık ifadeyle hakikat, klasik doğruluk anlayışlarını aşan ontolojik bir düzlemde anlaşılmalıdır (Heidegger, 2004[1930]: 128). Hatırlanacağı üzere uygunluk teorisi (*correspondence theory*), bir önermeyi gerçeklikle uyuşması halinde doğru kabul eder. Bu anlayış, hakikatin doğru önermeler kümesiyle eşitlenmesi anlamına gelir. Ancak Heidegger, bu anlayışın varlıktan ziyade var olana yöneldiğini, bu yüzden hakikate dair yüzeysel bir yaklaşım olduğunu savunur. Varlığa dair derinlikli yönelim, hakikatin varlığın kendini açması (*aletheia*), gizliliğini kaldırması şeklinde anlaşılmasıyla mümkün olabilir. Varlığın kendini göstermesi sürecinde açığa çıkma ve gizli kalma hususları birlikte hareket eder. Hakikate dair bir boyutun açığa çıkması diğer boyutların gizli kalması manasına gelir. Bu nedenle Heidegger, bir açığa çıkma durumunun hiçbir zaman her yönüyle varlığı ifşa edemeyeceğini düşünür (Heidegger, 2004[1930]: 140-141). Sözelimi Van Gogh'un *Bir Çift Ayakkabı* tablosu, köy hayatının zorluklarını, bu zorluklar karşısında toprağın sessizliğini açığa çıkarsa da resimde kullanılan boya ve tuvali arka plana iterek gizler. Aynı şekilde modern teknoloji kendi hakikatini açığa çıkarırken başka hakikatleri gizlemektedir.

Aletheia kavramından hareketle tartışılan bu husus, YZ noktasında da benzer sorunları gündeme getirir. Gerçekten derin öğrenme algoritmalarıyla karmaşık örüntüleri açığa çıkaran YZ, tıp başta olmak üzere pek çok bilim dalında yeni hakikatlere pencere aralar. Bu sürecin uzun bir süre daha devam edeceği göz önüne alındığında YZ'nin bir *aletheia* makinesi şeklinde çalıştığı savunulabilir. Sözelimi bir hastaya ait röntgen görüntülerinin yorumlanmasında doktorların çıplak gözle göremediğini bir YZ sistemi tespit ederek tıbbi bir hakikatin açığa çıkmasını sağlayabilir. YZ'nin her alanda belli hakikatler ortaya çıkarması Heideggerci anlayış açısından kabul edilebilir bir husustur. Ancak bu anlayış, hakikat alanında her açığa çıkmanın neleri gizlediğini titizlikle sorgular. Yukarıdaki örnekten hareketle Heideggerci anlayış, YZ'nin teşhisini değerli görmesine rağmen doktorların hastalarla kurduğu ikili ilişki ile klinik deneyimlere bağlı bütüncül bakış açısının gizlendiğini iddia eder. Eğer YZ'nin ulaştığı sonuçlar merkeze alınırsa sağlık alanı verilerin işaret ettiği bir sonuçlar birimine indirgenebilir. Bu tarz bir yaklaşım hem sanatsal hem de karşılıklı bir ilişkiyi gizler. Dikkat edilirse YZ'nin sağlık alanında hâkim kıldığı hakikat, pek çok sorunu çözmesine rağmen beraberinde önemli bir perdelemeyi, gizlemeyi ve örtmeyi getirmektedir.

Aslında YZ'nin hakikati perdelemesinin bir önceki adımı modern teknolojinin hakikati doğrulukla eşitlemesidir. Bu eşitleme hakikatin anlamını daralttığı için hakikat ile insan

arasındaki ilişkiyi zedelemiştir. Halbuki hakikat, zihnin nesneye uygunluğu değil dünyanın bir şekilde açılması ve insanın anlam ufkunda konumlanmasıdır (Heidegger, 2004[1930]: 141). Modern teknoloji, insan ve dünya arasındaki bu ilişkiyi nesnel ve ölçülebilir bir formata indirgeyerek her ikisini kuşatabileceğini düşünür. Oysa Heidegger, böylesi bir yaklaşımın, hakikatin gizemini ve açığa çıkma serüvenini yok edeceğini savunur. Modern teknolojide var olan benzer bir sorun YZ teknolojilerinde de bulunduğu için Heidegger'in eleştirileri bu alana da teşmil edilebilir. Gerçekten büyük dil modelleri (LLM), herhangi bir konuya dair ikna edici metinler üretmek söz konusu konu ile ilgili problemlere çözüm üretebilmekte ve hakikate ulaşma noktasında önemli bir yol çizmektedir. Ancak bu hakikat, istatistiksel bir kurgu olabilir. Nitekim YZ'nin bazen gerçek dışı bilgileri gerçek olarak aktardığı için belli bir halüsinasyon ürettiği bilinmektedir. Bu halüsinasyonların en fazla üretildiği yer, dilin yüzeysel kalıpları olabilir. YZ, bu kalıplardan hareketle ilk bakışta doğru ve anlamlı gözükür ama gerçekte hiçbir bağlantısı olmayan bilgiler verebilmektedir. Bu durum, Heideggerci yaklaşım ile YZ arasındaki tartışmayı da alevlendirir. Çünkü YZ'nin bu tavrı, hakikatin görünüşü ile açıklığını birbirinden ayırır. Büyük veri setlerinden hareketle bir olasılık hesaplaması yapılması görünüş olarak doğru olduğunu, ancak bu hesaplamanın gerisinde varlığın kendisine karşılık gelmediği için açıklık olarak (*aletheia* anlamında) sahteliğini ortaya koyar.

Açıklıktan soyutlanan ve insanın katılımını izole eden bir hakikat telakkisi, bir üretim işi olmaktan öteye geçemez. Algoritmalar ve hesaplamalar üzerinden kurulan hakikat anlayışı, insanın hakikatle varoluşsal bağını zayıflatır. Bu bağın zayıf olduğu bir hakikatte bilgi ile bilgelik arasındaki fark muğlaklaşır. Her şeyi bilen YZ, bilge biri olarak kabul edilebilir. Halbuki bilgelik, her bilgiye sahip olmak değil hakikati insan hayatında olması gereken yere koymak anlamına gelir. Bu hususa dikkatleri çeken Capurro, günümüzde anlamın insan ve makine iş birliğinden türetildiğini, ancak bu iş birliğinde insanın yorumlama etkinliğinin (hermenötik) ihmal edildiğini ifade eder. Eğer insanın bu özelliği görmezden gelinmeye devam edilirse anlam ufkumuz YZ'nin dar kalıplarına hapsolmaktan kurtulamaz (Capurro, 2017: 180). Bunun en basit örneğini arama motorlarında bir soruya verilen cevaplardan görebiliriz. Bu cevapların dışında hangi alternatiflerin olduğunu genellikle düşünmediğimiz için belli kalıplar içinde kaldığımızı fark edebiliriz.

Yukarıdaki durum, ilk bakışta normal gözükür ancak tüm soruların YZ tarafından cevaplandığı bir toplumda otoritenin değiştiği fark edilmelidir. Hakikat rejiminin yeni otoritesi algoritmik hakikat olabilir. YZ'nin günlük hayatımıza dahil olmasıyla beraber pek çok sorunun uzmanlardan ziyade YZ'ye sorulduğu bilinmektedir. Sözgelimi doktorlar hastalıkların teşhisinde, mühendisler karmaşık soruların cevaplanmasında YZ'ye müracaat etmektedirler. Hakimlerin davaları YZ'den hareketle çözeceği günler

ise yakındır. Böylesi bir pratiklik, kısa vadede faydalı olsa da uzun vadede insanın yargıları ile sezgisini gizleme, hatta yok etme riskini barındırmaktadır. Halbuki hakikat, insanın varoluş yükümlülüğünü yüklenmesiyle ortaya çıkar. Hakikat arayışı, insanın kendini araması ve tanınmasıyla doğrudan ilişkilidir. Eğer insanın bu yükümlüğü gizlenirse hakikatin öznesi konumunda makinelerin yer alması kaçınılmaz gözüktür. Bu tehlikeye vurgu yapan Floridi, YZ'nin özellikle epistemoloji alanında ilgili konuma ulaşmaya çalışan yeni fail olduğunu savunur (Floridi, 2014: 16). İnsan ve YZ arasındaki bu husus, yeni iş birlikleri geliştirilerek çözüme kavuşturulabilir. Sözelimi YZ, ilgili verileri tarayıp önümüze getirir, bize düşen görev de bu verilerden çıkan anlamı yorumlayıp derinleştirmektir. Diğer ifadeyle YZ tarafından açığa çıkarılan bir anlam, insanın tefekkür süzgecinden geçirilerek kabul edilir (Capurro, 2020: 12).

5. Sonuç

Heidegger'in tekniğe dair düşüncesi, modern dünyanın en kritik sorunlarından biri olan yapay zekâ teknolojilerini anlamak için önemli bir ontolojik çerçeve sunmaktadır. İnsanın varoluşunu "dünya-içinde-olma" ile tanımlayan bu çerçeve, teorik bilginin yanında pratik, bedensel ve bağlamsal bir varlık biçimini de içerir. Oysa en gelişmiş biçimleri de dahil yapay zekâ, istatistiksel korelasyonlar üzerinden işlem yapan bir sistem olduğu için dünya-içinde-varlık olmanın asli imkânlarından her daim yoksun kalacaktır. Bu durum, Heidegger'in *Dasein* kavramının YZ'ye neden uygulanamayacağını açıkça ortaya koyar. Gerçekten YZ ölüm bilinci, otantiklik ve anlam üretimi gibi varoluşsal kategorilere sahip değildir. *Gestell* kavramı ise, modern teknolojinin ve onun en ileri formu olan YZ'nin, var olanı nasıl araçsallaştırdığını gösterir. Bu yeni durumda insan, varlığı açığa çıkaran değil, kontrol eden bir özneye dönüşürken, YZ bu kontrol arzusunun uç bir tezahürü haline gelmektedir. Büyük veri analitiği, algoritmik karar verme ve otomasyon süreçleri, insanın kendisini dahi bir "kaynak" olarak görmesine yol açmaktadır. Bu noktada Heidegger'in uyarısı oldukça önemlidir: İnsan, teknolojiye hükmettiğini zannederken, aslında onun çerçevesi içine hapsolmektedir. Bu durum, özgürlüğün kaybı ve varlığın unutulmuş riskini beraberinde getirir. *Aletheia* kavramı bağlamında YZ'nin hakikati açığa çıkarma kapasitesi değerlendirildiğinde, çelişkili bir tablo ortaya çıkar. Bir yandan YZ, tıpta ve bilimde yeni imkânlar sunarak gizli kalmış hakikatleri görünür kılabilir, öte yandan bu açığa çıkarma, insanın hermenötik yorumlama kapasitesini gölgede bırakarak hakikatin tek boyutlu bir anlayışa indirgenmesine yol açabilir. Heideggerci perspektif, hakikati sadece doğruluk veya veriyle özdeşleştiren anlayışın eleştirisini sürdürmekte ve bizi hakikatin varlıkla, varlığın da insanla ilişkili ontolojik boyutlarını yeniden düşünmeye çağırır. Bu nedenle, yapay zekâ çağında insanın görevi, teknolojiyi kategorik olarak reddetmek değil, onu "özgün bir düşünme" ile sınırlamaktır. Heidegger'in ifadesiyle, tehlikenin bulunduğu yerde kurtarıcı olan da vardır. Kurtarıcı

olan, teknolojiyi bir araç olarak konumlandırmak, onu insanın anlam ufkunu daraltan bir efendiye dönüştürmesine izin vermemektir. Bu bağlamda, dijital hümanizm gibi yaklaşımlar, etik çerçeveler ve hukuki düzenlemeler, Heidegger'in kaygılarını pratik düzleme taşıyan girişimler olarak görülebilir, ancak bunlar tek başına yeterli değildir. Esas dönüşüm, insanın kendi varlık sorumluluğunu yeniden üstlenmesiyle mümkündür. Geleceğe yönelik en büyük soru, "Teknik bir dünyada insan olarak nasıl var olacağız?" sorusudur. Bu soruya verilecek yanıt, sadece yapay zekânın sınırlarını değil, insanın kendine dair anlayışını da belirleyecektir. Heidegger'in uyarısı hâlâ geçerlidir: Teknolojiyi sadece bir hesaplama ve verimlilik aracı olarak görmek, varlığın hakikatini gizler. Bu nedenle, yapay zekâ çağında düşünmenin, sanatın ve felsefenin yeri daha da önem kazanmaktadır. İnsanın hakikati arama sorumluluğu, hiçbir algoritmaya devredilemez. Yapay zekâ, insanın anlam dünyasını genişletecek bir araç olabileceği gibi, onu daraltan bir *gestell* pratiğine de dönüşebilir. Bu iki olasılık arasındaki yönelim, insanın kendi özgür kararına bağlıdır. Sonuç olarak, Heideggerci perspektif, yapay zekâ teknolojilerinin etik ve ontolojik değerlendirmesinde sadece bir eleştiri değil, aynı zamanda bir imkân ufku sunar. Bu ufuk, insanın hem teknolojiyi hem kendini yeniden konumlandırmasını sağlayabilir. Yapay zekâ karşısında insanın en temel görevi, düşünmenin dindarlığını sürdürmektir: Soru sormak, eleştirmek ve anlamı aramak. Bu tavır, yapay zekâ çağında bile, insan olmanın vazgeçilmez niteliği olarak kalmaya devam edecektir.

Kaynakça

- Bekalp, B. (2025). "Fenomenolojik Perspektiften Yapay Zekâ: Yönelimsellik, Beden ve Çerçeve Problemi." *MetaZihin*, 8(1): 25-56. Alındığı URL: <https://dergipark.org.tr/en/pub/metazihin/article/1695620>
- Capurro, R. (2017). *Homo Digitalis*. Heidelberg: Springer VS.
- Capurro, R. (2020). "The Age of Artificial Intelligences: A Personal Reflection." *International Review of Information Ethics*, 28: 1-14.
- Çöl, D. (2020). "Heidegger'in Modern Teknoloji Eleştirisi ve Günümüz Dijitalliği." İ. Eken ve B. Gezmen (Ed.), *Dijital Dünya ve Teknolojik Gelişmelerin Sosyal Bilimlere Etkisi* içinde (s. 151-173). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dreyfus, H. L. (1972). *What Computers Can't Do: A Critique of Artificial Reason*. New York: Harper & Row.
- Dreyfus, H. L. (1991). *Being-in-the-World: A Commentary on Heidegger's Being and Time, Division I*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Dreyfus, H. L. (1992). *What Computers Still Can't Do: A Critique of Artificial Reason*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Dreyfus, H. L. (2007). "Why Heideggerian AI Failed and How Fixing It Would Require Making It More Heideggerian." *Philosophical Psychology*, 20(2): 247-268.
- Floridi, L. (2014). *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality*. Oxford: Oxford University Press.
- Heidegger, M. (2011[1927]). *Varlık ve Zaman*. Çev. Kaan H. Ökten. (2. Baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı. [Çalışmanın orijinal başlığı: *Sein und Zeit*, 1927].
- Heidegger, M. (1998[1954]). *Tekniğe İlişkin Soruşturma*. Çev. Doğan Özlem. İstanbul: Paradigma. [Çalışmanın orijinal başlığı: *Die Frage nach der Technik*, 1954].
- Heidegger, M. (2004[1930]). "Hakikatin Özü Üzerine." Çev. Nejat Aday. *Tezkire*, 36-37: 125-148. [Çalışmanın orijinal başlığı: *Vom Wesen der Wahrheit*, 1930].
- Köse, U. (2022). *Yapay Zekâ Felsefesi*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kurzweil, R. (2005). *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*. New York: Viking.
- Mercan, B. A. ve Aytaç, A. M. (2024). "Sahicilik ve Teknoloji Siyaseti Kısacasında: Bir Kaynak Olarak İnsan." *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 39: 317-345. Alındığı URL: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf/article/1534881>
- Özdemir, M. ve Aşık Birlik, B. (2025). "Teknoloji Felsefesi ve Yapay Zekâ Kuşakları Bakımından Dünya Toplulukları." *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 9(1): 114-132.
- Tan, H. (2025). "Yapay Zekâ ile İnsan Yakınsamasını Felsefe Düşünürlerinin Yaklaşımları Üzerinden Eleştirel Bir Değerlendirme." *HUMANITAS – Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(25): 306-333. Alındığı URL: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/humanitas/article/1602451>

————— This Page Intentionally Left Blank —————